

YU ISSN 0027-8084
UDK 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXIII/1–2

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXIII

Св. 1–2 (1999)

САДРЖАЈ

Грамматика и нормативистика

О реченицама типа ОТИШЛА ЈЕ КОД МАЈКЕ / ОТИШЛА ЈЕ ДО МАЈКЕ (МИЛКА ИВИЋ)	1
Сложени везник <i>йим више шйо</i> (СЊЕЖАНА КОРДИЋ)	5
Временска употреба конструкција <i>на + акузатив</i> и <i>у + акузатив</i> са именицама које значе годишња доба (СРЕТО ТАНАСИЋ)	15
О речима изведеним од имена одн. презимена познатих личности (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	24
О облицима компаратива придева <i>низак</i> (ЖИВОЛИН СТАНОЈЧИЋ)	36
<i>Посћуман</i> и <i>йосћумно</i> или <i>йосћухман</i> и <i>йосћухмно</i> (НИКОЛА РОДИЋ)	42
Скраћеничке сложенице и ортографска норма (СЛОБОДАН МАРЈАНОВИЋ)	47

Лексикологија и семантика

Неке карактеристике придева са префиксима <i>о-</i> и <i>йо-</i> у савременом српском језику (СТАНА РИСТИЋ)	57
О значењу придева <i>снисходљив</i> (НИКОЛА РАМИЋ)	68
Птица <i>богомољца</i> (БИЉАНА СИКИМИЋ)	76
<i>Ни абера нема</i> (СНЕЖАНА ПЕТРОВИЋ)	90

Етимологија и ономастика

Рефлекси групе <i>-њи</i> у српској топонимији (АЛЕКСАНДАР ЛОМА)	99
О топониму <i>Приче</i> (ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ)	107
Редак дијалекатски глагол из југоисточне Србије: <i>сневирам се</i> и сл. (ЈАСНА ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ)	112
<i>Тавориши</i> (МАРТА БЈЕЛЕТИЋ)	119

Лингвостилистика

Лингвистичка стилистика (РАДОЈЕ СИМИЋ)	127
Неки стилистичко-семантички аспекти дисторзије придева у поетским структурама (МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ)	138
Из језика „Сеоба“ Милоша Црњанског (2) (ЖИВОЛИН СТАНОЈЧИЋ)	149

Прилози

О језику обазриво и одговорно (БРАНИСЛАВ БРБОРИЋ)	155
Нове и незабележене речи (1) (ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ)	173

ЖИВОЛИН СТАНОЈЧИЋ
(Београд)

О ОБЛИЦИМА КОМПАРТИВА ПРИДЕВА НИЗАК

У чланку се, са лингвистичког и нормативистичког аспекта, говори о дублетном компаративу придева *низак* — *нижи* и *нискији* — и констатује да нема принципских препрека за прихватање и другог наведеног облика у књижевни језик (уз евентуалну семантичку диференцијацију).

1. (а) Граматика књижевног језика је одређена: двосложни придеви са завршетком *-ак*, *-ок*, као и неки са завршецима *ан*, *-ек* и *-ел*, своје компаративе граде „додавањем наставка (*-ји*, *-ја*, *-је*) на крају основу, добијену одбацивањем крајњег слога од облика основног придева“. отуда — „једино правилан“ однос: *висок-виши*; *дубок-дубљи*; *широк-шири*; *крајњак-крајњи*; *илињак-илићи*; *низак-нижи*...¹

Велики *Речник САНУ* (књ. 15, Београд, 1996), под одредницом *низак*, *ниска*, *ниско*, изричито констатује: „(комп. *нижи* не књ. *нижји*)“ и дефинише укупно 17 главних значења овога придева, од којих скоро сва имају и по неколико нузначења, класификованих у сваком главном значењу под *а*, *б*, *в* итд. А када даје примере у којима се налази облик компаратива (и суперлатива), тај облик је увек онај који се у граматикама дефинише као „једино правилан“ — *нижи*, *-а*, *-е*.

Сигурно због чињенице што обрађује грађу са подручја целокупног некадашњег српскохрватског језика, овај речник у самом одредничком исказу истиче да је компаратив *нижи*, при чему наводи као неправилан један пример (са суперлативом) у којем се појављује наставак *-ји* иза основе: *Нај нижја од њих [жујанија]*. *Дукља граничила је с грчком обласћу драчком код Бара*. Пример је узет из језика дела Фрање Рачког *Odlomci iz državnoga prava hrvatskoga...* (у Веџу 1861), где се — иако у тексту писаном књижевним језиком — и могао појавити као дијалектизам из нештокавског у језику аутора.²

Колико год био разумљив овакав приступ опонирања књижевног *нижи* према некњижевном *нижји*, не може се оправдати чињени-

¹ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, I, Београд, 1986, стр. 254 (т. 245. в).

² Ф. Рачки је рођен 1828. у Фужинама, Горски Котар, а живео је у Сењу, а касније и у Ђакову и Загребу, на кајкавском терену, дакле.

ца што се у овоме речнику за неке друге примере овога типа, на пример за *висок*, као некњижевни пандан књижевном облику *виши*, *-а*, *-е* наводи и облик компаратива са *-ји* из нештокавског супстрата: *вишији*, и облици из штокавског дијалекатског супстрата: *високији*, *високиши*, *височији* и *вишљи*, док за придев *низак*, према књижевном компаративу *нижи*, *-а*, *-е* није забележен, ни као књижеван ни као некњижеван, облик компаратива *нискији*, *-а*, *-е*.

(б) *Речник Мајнице српске* (књ. 3, Нови Сад — Загреб, 1969), под одредницом *низак*, *ниска*, *ниско*, такође изричито констатује: „(комп. *нижи*)“ и наводи 6 главних значења, многа са подзначањима. У складу су са дефиницијом облика компаратива и примери реченица са облицима компаратива и суперлатива, дакле, увек: *нижи* и *најнижи*. Квалификација „(комп. *нижи*)“, с обзиром на нормативну природу овога речника, и с обзиром на његов обим, природно подразумева одбацивање других облика (онаквих какве даје велики Речник САНУ) као некњижевних. За семантички опозитум овога придева — *висок*, овај речник (Књ. 1, Нови Сад — Загреб, 1967) наводи: „(комп. *виши*, дијал. *височији* и *вишљи*)“.

2. А у језику превода Голсвордијеве *Саге о Форсайтима* („Промисла“, Београд 1952, стр. 176) одличног znalца и енглеског и српског језика Михаила Ђорђевића нашао сам и следећи пример:

— Ја бих волео да се вратимо у Енглеску, мамице; сунце је сувише врело.

— Врло добро, мили мој. Чим будеш био у стању да путујеш. — И он се одмах осетио боље и — *нискији*.

Компаратив придева *низак*, *ниска*, *ниско*, употребљен са семантиком не *физичког* својства, већ са семантиком *моралног* својства преводилац је употребио у „неграматичком“ облику *нискији*.

Енглески оригинал (J. Galsworthy, *The Forsyte Saga*, Duckworth & Co, 1992, p. 652) ових реченица гласи:

„I'd like to be back in England, Mum, the sun's too hot.“

„Very well, darling. As soon as you're fit to travel.“ And at once he felt better, and — *meaner*.

Овде се, сада, могу поставити два питања. Прво, зашто преводилац није употребио за енглески придев *mean*, па и за његов компаратив *meaner*, одговарајући му српски придев *ћравога* значења него се определио за лексему *ћренесенога* значења? И друго — зашто није употребио несумњиво граматички облик компаратива употребљеног придева, тј. облик *нижи*, који прописују све нормативне граматике, и — за њима — и речници нормативног карактера?

Да се определио за *йраво* значење, преводилац је на располагању имао, у датоме контексту, синонимне лексеме: *unworthy, inferior, poor, selfish, vicious*, које, на пример, даје *The Shorter Oxford English Dictionary* (Oxford, 1964), односно српске придеве, опет за дати контекст, *бедан, јадан, йодао* и др., са *йравим* значењем, које дају наши енглеско-српскохрватски речници.

Наравно, ово питање, прво, лингвиста (и граматичар) вероватно не може постављати преводиоцу, као што га не може постављати ни писцу. Дословна (права) или фигуративна (пренесена) употреба речи ствар је слободног избора сваког говорника, па и писца, одн. преводиоца једног уметничког текста. Рецимо, ја бих се определио за право значење речи коју бих употребио.

3. Друго питање, међутим, у домену је и граматичаревог интересовања. И то са два аспекта: (а) лингвистичког и (б) нормативног. Реч је и о *шумачењу* појаве једног облика у систему који је нормативна граматика сасвим одређено утврдила, а он се, видимо, овде јавља у облику дијалектизма (урбаног или традиционалног), и о *йрејоруци* која се тиче управо исте оне нормативне граматике која је, ипак, у основи целине језичког израза самога преводиоца.

(а) Лингвистички аспект. — Одлучивши се за превод енглеског придева *tear* и његовог компаратива *tearer* на српски придев и његов компаратив *низак, нискији* фигуративно употребљен, преводилац је пошао линијом отклањања амбигвитета у језичком изразу, што је природна тежња језика. То је учинио ипак релативно изузетним у језичким системима разједначавањем³ у — *морфологији*. По његовом језичком осећању реченица са компаративним обликом придева би била:

*И он се одмах осетио боље и — *нижи*

— била би значењски амбивалентна. Јер компаратив *нижи* могао би у датом микроконтексту имати два значења, *йраво*: „осетио се [да је] *нижег* раста“ и *йренесено*: „осетио се [да је] *морално нижи*“. Отуда његов исказ:

И он се осетио одмах боље и — *нискији*.

Иако ређе заступљено, овакво решење значењског конфликта не мора бити неоправдано са аспекта унутарјезичких односа. Наиме, грађа коју наш језик има у области многих придева са формантом *-ак* указује да се и без потребе значењског разједначавања ови придеви врло често, управо — лексички одређено, јављају са могућностима два облика компаратива, оним са *ји* и оним са *-ији*.

³ Једно од таквих семантичких разједначавања остварених средствима парадигме, дакле, морфолошки јесте оно које видимо у односу *sg. небо* : *pl. небеса*, и *sg. чудо* : *pl. чуда* : *pl. чудеса*, које се наводи у нашим граматицама (в. М. Стевановић, Савремени српскохрватски језик, I, Београд, 1986, стр. 227–228).

Тако *РСАНУ* (2, 1963; 3, 1965 и 5, 1968), на пример, наводи:

— за *виџак*, *-џка*, *-џко* компаратив *виџкији* (и неправилно *виџчији*);

— за *горак*, *-рка*, *-рко* компаратив *горчи* и *горчији*;

— за *жидак*, *-џка*, *-џко* компаратив *жиџкији* и *жиџи*.

РМС (4, 1971; 5, 1973), на пример, наводи:

— за *џлиџак*, *-џка*, *-џко* компаратив *џлиџи*;

— за *редак*, *-џка*, *-џко* компаратив *реџи*;

— за *славак*, *-џка*, *-џко* компаратив *слаџи*.

И — за књижевни језик, по комбинованом констатовању ова два речника, у истој формантској категорији (*-ак*), па, дакле и са истим — књижевнојезичким статусом су и (а) *џлиџи*, *реџи*, *слаџи*, *виџкији* и (б) *горчи* и *горчији*, *жиџи* и *жиџкији*.

4. (б) **Нормативни аспект.** — Овај ће аспект бити изражен само применом принципа који се може утврдити у приступу најважнијих организованих докумената нормативне природе. Наведена два речника сигурно су у њиховој сфери. И, на основу грађе којом су ти речници располагали, јасно је да су одређену врсту *системске џравилности* нашли у *лексичком регулисању* употребе појединих облика. То значи — у појединачном регулисању, регулисању од лексеме до лексеме. Поједностављено речено, и на примеру неког другог придева показано, рецимо, није вероватно да ће говорник изрећи

(а) реченицу: Петар је био *виџи* од Павла — са придевом *физичког* квалитета и

(б) реченицу: *Петар је био *височији* од Павла — са придевом *моралног* квалитета.

А врло је вероватно да ће говорник изрећи

(а) реченицу: Петар је био *ниџи* од Павла — са придевом *физичког* квалитета и

(б) реченицу: Петар је био *нискији* од Павла — са придевом *моралног* квалитета.

Сасвим је извесно да би просечни говорник са подручја београдског језичког израза изрекао

(а) реченицу: Данас је ниво реке Саве *ниџи* него што је био јуче — као што је извесно и да никада не би изрекао

(б) реченицу: *Данас је ниво реке Саве *нискији* него што је био јуче.

У светлу горе наведених паралелизама *жидак* : *жиџкији* // *жиџи*, *горак* : *горчи* // *горчији*, једина системска „правилност“ овде је „правилност случаја“, ако то није *contradictio in adjecto*. А по свој прилици — јесте. Али је системска правилност и — унутарјезичка основа семантичке диференцијације.

5. Уосталом, описи генерација граматика карактеришу се неодређеним атрибутом „неки“ кад говоре о придевима „с крајњим слоговима *-ак*, *-ок*“.⁴ То у аспекту нормирања језика оставља и одређене слободе граматичару који, кроз неки од институционализованих приступа, може дати препоруку за увршћивање појединачне језичке црте у књижевнојезички инвентар.

За ово, природно, потребно је ићи двема линијама: прво — унутарјезичком (лингвистичком) линијом, коју сам ја пратио у т. 3, и друго — екстралингвистичком (дистрибутивном) линијом, која је заснована на довољној грађи из конкретног језичког контекста, одн. аналогних примера исте категорије. Ово друго, у најпотребнијем обиму, пратио сам у т. 4.

Отуда — за увођење дублетног облика компаратива придева *низак* (*нижи* // *нискији*), онаквог какав већ постоји за придеве *горак* (*горчи* // *горчији*), *жидак* (*жићи* // *жићкији*) и др., принципски нема озбиљне препреке. Подршку, најзад, увођењу облика *нискији* (уз постојање облика *нижи*) чине и многобројни компаративи на формант *-ији* типа *крейкији*, *љуйкији*, *кройкији*, *убогији*, који се у модерном језику употребљавају уместо архаичних компаратива *крейчији*, *љуйчији*, *кרוичији*, *убожјији*.⁵

Њихов компаратив се са историјскога гледишта, наравно, не може изједначити са компаративом придева типа *низак*, *илићак*, *жидак*. Наиме, тај се компаратив гради додавањем наставка на *ју*ну основу *крейк-*, *горк-*, *љуйк-*, *кройк-*, *убог-*, и то, по свој прилици, примарно наставка *-ји* (који је касније супституисан наставком *-ији*).

Али њихова је морфофонолошка одлика управо очуван основински аломорф: *крейк-*, *љуйк-*, *кройк-*, *убог-*, као што је и у компаративу добијеном од пуне основе *нискији* (за разлику од компаратива *нижи*, добијеног од окрњене основе *низ-* + *-ји*) очуван неизмењен основински аломорф *ниск-* (: *ниж-*). Уз евентуалну описану семантичку диференцијацију, ово би био и додатни морфофонолошки чинилац увођења датог облика у систем дублетних облика.

S u m m a r y

Živojin Stanojčić

ON THE COMPARATIVE FORMS OF ADJECTIVE *NIZAK*

Author is analyzing the linguistic and distribution conditions of appearance of adjectival comparative from *niskiji* instead of *niži*, or the parallel use of first one with the latter. The linguistic conditions are connected narrowly with the semantic ones, since the analyzed form *niskiji* occurs with the meaning of moral quality, not the physical one: *I one se osetio odmah bolje i — niskiji* (= And at once

⁴ М. Стевановић, Савремени српскохрватски језик, I, Београд, 1986, стр. 254–255.

⁵ Ibid., стр. 254–255.

he felt better, and — *meaner*). By author's opinion, the distribution conditions are based on the lexical „rule“, i.e. on the rule of „individual case“ and on the support of a large number of forms like *krepkiji*, *ljupkiji*, *krotkiji*, *ubogiji*, which replaced the archaic forms: *krepciji*, *ljupčiji*, *kročiji*, *ubožiji*, what was stated already in grammars. As the problem of standardization is concerned in the case of form *niskiji* as a parallel form with the form *niži*, author does not see any serious obstacle in accepting it in standard language.